

de verklaring die later komt, in de toekomst. Daardoor krijgt Pauls stuk nog meer dubbele bodems; Paul structureert dingen zonder ze te etaleren, zodat je zelfs na een tiende lezing nog nieuwe aspecten ontdekt. Er zit een verborgen rijkdom in die niet iedereen bewust zal waarnemen, maar wel zal voelen; een soort van verborgen coherentie die het fragmentarische eerstegraadscontact overschrijdt. Ik houd van postmoderne kunstenaars die daarmee bezig zijn, zoals Beuys bijvoorbeeld. Die was met zaken bezig die hij niet kon communiceren. Het postmodernisme heeft m.i. twee stromingen voortgebracht: enerzijds het tonen van een werkelijkheid die niet het expliciete maar het impliciete als basis heeft – wat een verdieping t.o.v. het modernisme betekent –, anderzijds zijn er kunstenaars die de fragmentatie als belangrijkste uitgangspunt nemen. Dat heb ik altijd spijtig gevonden.

Etcetera: Wat was jouw motief om in de conferentie Einstein meets Magritte naar een band tussen kunst en wetenschap te gaan zoeken?

Aerts: Ik geloof dat onderlinge contacten heel vruchtbaar zijn. Door mijn persoonlijk contact met Paul heb ik op korte tijd veel meer over theater geleerd, dan wanneer ik alleen naar voorstellingen zou gaan kijken. Paul is geïnteresseerd in wetenschap, wou zich in een cursus inschrijven, maar deze werkwijze was veel vruchtbaarder. Er ontwikkelde zich een wederzijdse kruisbestuiving. Er zijn fundamenteel twee krachten die 'kwaliteit' in leven houden, nl. variëteit én stabilisering of unificatie, synthese én fragmentatie. En kruisbestuivingen werken mee aan de twee, variëteit én synthese.

Etcetera: In Pirandello's Vanavond improviseren wij zegt het personage Dr Hinckfuss: 'Het leven moet aan twee tegengestelde voorwaarden voldoen: het moet in beweging zijn en het moet in stand blijven'...

Aerts: Ja, stilstand en beweging. Dat wisten de Grieken al.

Etcetera: Zit er niet een enorme beperking in de binaire manier waarop wij – sinds Descartes – ons denken structureren?

Aerts: Descartes is daar inderdaad een verkeerde weg ingeslagen, want fundamenteel zijn wij natuurlijke geen binair denkende wezens; computers – voorlopig – wel. Het binaire denken is echter veel ouder en ik denk dat het zich nu meer en meer uitkristalliseert. Met de doorgedreven 'economiserend' van de wereld wordt alles gemeten, in normen gegoten. Zelfs onze grammatica verdwijnt in een reeks normenregeltjes die ze spelling noemen. Kijk naar

die fameuze tussenletter n die we nu moeten toevoegen in *ruggenmerg* of *groentensoep*; zelfs bij de vorige spellingaanpassing was men al vergeten dat *ruggemerg* eigenlijk een genitief is: het merg van de rug; en in een genitief zit natuurlijk geen n. Men is bezig met de Chomskysering, de digitalisering of syntactisering van onze taal, terwijl wij helemaal niet digitaal denken en zeker niet digitaal voelen. Die opsplitsing van voelen en denken is een grote ramp voor onze beschaving. In de wetenschappen heeft deze opsplitsing zijn hoogtepunt gekend in het begin van deze eeuw met het positivisme en de Wiener Kreis, waar men dacht dat men in staat zou zijn om datgene wat 'rationeel betrouwbaar' is uit de 'volle ervaring' af te splitsen; men dacht dat slechts een heel klein stukje van de ervaring met de ratio te maken had en dat de rest irrationeel was. Dat is totaal verkeerd: er is geen contradictie tussen ervaring en rationeel denken. In de new age vind je die opsplitsing terug tussen traditionele en alternatieve geneeskunde. Dat zijn fundamentele vergissingen omtrent de werkelijkheid. Gevoelens zijn niet minder rationeel dan denken, zelfs integendeel: ik zou zeggen dat gevoelens over het algemeen rationeler zijn. Er zijn vandaag wel tendensen die tegen die opsplitsingsdynamiek ingaan. Ik ben daar niet echt pessimistisch over; het is een slingerbeweging, maar natuurlijk kan de slinger ook weer in de andere richting doorslaan. Het is een heel belangrijk werk om te proberen vanuit onze intellectuele inzichten op maatschappelijk vlak iets te doen aan die pure vergissingen. We leven in een maatschappij van controlemanagement: menselijke gevoelens en interacties worden uit de onderneming weggefilterd, zodat men kan beginnen te 'managen'. Ook dit is misschien wel op zijn retour; er worden in de USA boeken geschreven over management waarin men het belang van vriendschap in de onderneming beklemtoont. Je hebt o.a. dat boek over 'emotionele intelligentie': omdat emoties eigenlijk verdoemd zijn, tracht men ze te recupereren door ze 'intelligentie' te noemen; hetzelfde paradigma blijft gehandhaafd; in feite zou er een boek over 'intelligente emoties' geschreven moeten worden. Ik weet niet of de kwantummechanica in dit alles een rol kan spelen. Deze theorie heeft het voordeel dat ze niet meer gecontesteerd wordt; elke fysicus heeft haar bestaan aanvaard. We kunnen ze dus als wapen gebruiken om te zeggen: 'Kijk, de werkelijkheid is niet zo.' De kwantummechanica is trouwens een zeer eenvoudige theorie vergeleken met de complexiteit van de menselijke ervaring. Ik denk dat de wetenschap i.v.m. het bestuderen van de 'volle menselijke' ervaring nog nergens staat. Men heeft

uit de menselijke ervaring wel de logica gedistilleerd: dat was het meest eenvoudige gedeelte en het is normaal en ook geoorloofd dat wetenschappers zich toespitsen op het meest eenvoudige. De vergissing ontstaat wanneer men gelooft, op een reductionistische wijze, dat men de 'volle situatie' 'volledig' kan begrijpen en beschrijven vanuit de 'gereduceerde situatie'. Het is zo'n beetje als zou ik een theorie over 'de stoel' ontwerpen en daarbij alleen maar uitgaan van stoelen met uitsluitend rechte hoeken. Dan kan ik een mooie theorie maken over stoelen met hoeken van 90 graden maar het is verkeerd te denken dat ik daaruit een algemene theorie van de stoel kan afleiden. Dan loop ik in de val van het reductionisme. De scheiding tussen lichaam en geest is een vereenvoudiging van de werkelijke situatie.

Etcetera: Dat iets 'tegelijktijd deeltje en golf kan zijn', ervaar je toch dagelijks in de werkelijkheid; je kan op hetzelfde moment beweren dat de liefde bestaat en dat ze ook niet bestaat; je kan passioneel met iets bezig zijn en het tegelijkertijd 'met de moed der wanhoop' doen...

Aerts: Daar ben ik het volledig mee eens, maar een hoop wetenschappers zal dat niet aanvaarden. Wat de kwantummechanica zegt, heeft in feite niks 'mysterieus': het is heel gewoon. Ik ben het eens met wat jij zegt, niet als een metafoor, maar als een echte werkelijkheid. In feite kan ik verklappen dat een aantal van mijn onderzoekers bezig is met het construeren van algemene meetmodellen die geïnspireerd zijn op de wiskundige structuren die in de kwantummechanica worden aangetroffen en die in staat zijn situaties uit de 'maatschappelijke werkelijkheid' te beschrijven. Een typisch voorbeeld van een situatie die we reeds in detail hebben uitgewerkt in mijn onderzoeksgroep is deze van een opiniepeiling. Sociologen kennen het probleem van 'objectieverbaarheid' dat zich stelt bij een opiniepeiling. De vraag die gesteld wordt – en de gehele context die samengaat met de vraagstelling – heeft een invloed op diegene die ze moet beantwoorden. Er zijn altijd mensen die zich reeds een mening hebben gevormd vóór de peiling plaatsheeft en daarvan niet afwijken door de context van de peiling zelf. Mensen die zich nog geen mening gevormd hebben, vormen hun mening tijdens het proces van de opiniepeiling. Dat is een kwantumsituatie met een essentieel probleem van objectieverbaarheid. Je krijgt een afspiegeling van een werkelijkheid die voor een gedeelte gecreëerd wordt tijdens het proces van de peiling. Dat is dus een interactie – die ook onbewust kan zijn – tussen 'iets wat er is' en de invloed die daarop wordt uitgeoefend; daardoor is het moeilijk te